

Kommunistipuolueen periaatteet

Kirj. FRIEDRICK ENGELS

(“Kommunistisen manifestin” alkuperäisluonnos).

Alkulause.

Tässä julkaistu teos löydettiin Friedrich Engelsin jälkeen jääneiden käsikirjoitusten joukosta. Se on hänen käsialaansa ja kirjoitettu kellastuneelle paperille. Jo pintapuolisestikin sitä tarkastaessa pisti silmään, että se oli Marxin ja Engelsin “Kommunistisen Manifestin” alkuperäisluonnos. Yhtä varmasti ei olisi voinut lausua mielipidettään siitä, kuka oli tämän teoksen tekijä. Se saattoi olla Engelsin yksinäänkin tekemä. Tätä olisi todistanut sekin seikka, että Engels juuri itse kertoi minulle ja luultavasti muillekin, että aluksi hän ja Marx laativat kumpikin erikseen Kommunistisen Manifestin luonnoksen ja vasta sen jälkeen valmistivat sen lopullisen sanamuodon. Kerrottuaan minulle tästä v. 1884, lahjoitti Engels minulle sivun Marxin luonnosta, jonka aikoinaan jäljennyin “Wahre Jakob” aikakauslehden julhanumeroon. Siitä, että hänellä oli oma luonnoksensa, Engels vaikeni, eikä käsikirjoituksessa ole merkkiäkään, joka todistaisi, että tämä luonnos on niminomaan hänen. Päinvastoin, — käsikirjoituksessa on 22:n ja 23:n kysymyksen vastausten sijalle merkitty “jä”, mikä epäilemättä antaa aihetta luulla, että tämä on ensimmäisestä luonnoksesta muokattu teksti ja sen vuoksi voidaan edellyttää, että tähän muokkaukseen on jo ottanut osaa myöskin Marx ja teos on yhteisen työn tulos. Alkulauseessa Marxin ja Engelsin kirjevaihdon julkaisuun, joka jo muutamia vuosia takaperin oli suunniteltu, mutta vasta nyt toteutettu, selitettiin tämän teoksen julkaisemisen lykkääminen todenmukaisesti tästä edellytyksestä johtuneeksi.

Marxin ja Engelsin välisessä kirjevaihdossa on eräs kohta, joka täydellisesti ratkaise tekijäkysymyksen.

24 p:nä marrask. 1847 kirjoittaa Engels Parisista lähettämänsä kohtalaisen pitkän kirjeensä lopussa Marxille:

“Tüstaina illalla. Ajattele tarkoin meidän uskontunnustustamme. Mie-

lestäni teemme parhaiten jos jätämme pois katekismuksen muodon ja varustamme tuotteen otsikolla: “Kommunistinen Manifesti”. Koska siihen on välttämätöntä sisällyttää yhtä ja toista historiaa, niin entinen muoto ei kelpaa. Minä lähetän sen mitä olen tehnyt, — se on kirjoitettu yksinkertaiseen kertovaan tyyliin, mutta vallan sopimattomasti toimitettu: kirjoitettu mitä kovimmalla kiireellä. Minä aloitan näin: mitä on kommunismi? Ja heti senjälkeen — proletariaatti, sen kehityksen historia, sen eroavaisuus entisaikojen työmiehistä, vastakohtaisuuden kehittyminen proletariaatin ja porvariston välillä, pulat ja niiden seuraukset. Lisäksi — joukko reunaumuistutuksia, ja lopuksi, kommunistisen puolueen politiikka, minkäli se koskee joukkoja. Nykyinen sanamuoto ei vielä ollenkaan ole lopullista hyväksymistä varten, mutta minä aion, joitakin vähäpätöisyyksiä tarkistaen hyväksyttää sen siinä muodossa, ettei siihen ainakaan jää mitään meidän katsantokantaamme vastaan sotivaa.”

Tämä oli kirjoitettu muutamia päiviä ennen Engelsin lähtöä Lontooseen kommunistien konferenssiin, jossa annettiin Marxin ja Engelsin yhteiseksi tehtäväksi manifestin laatiminen, — johon he heti palattuaan ryhtyivätkin, vaikkakin suunnitelman perusteella, joka huomattavasti erosi siitä luonnoksesta, minkä Engels tässä on kehittänyt.

Näin ollen me voimme varmasti todeta: Ensiksi Engelsin vakuutus siitä, että hän ja Marx Lontoon konferenssin jälkeen kirjoittivat itsenäistä luonnoksia, perustuu ajan väärin muistamiseen, jota muulloinkin on sattunut Engelsille. Eri luonnokset olivat tehdyt ennen Lontoon konferenssia. Toiseksi, että tässä esitetty luonnos — on Friedrich Engelsin työtä. Sisällysluettelo hänen lähettämässään kirjeessä on täydellisesti yhtäpitävä käsikirjoituksen sisällyksen kanssa.

Ja, kolmanneksi, me voimme pitää täysin uskottavana, että tämän luonnoksen sanamuoto on jäljennös ensi-

mäisestä, koska ensimmäinen sanamuoto, Engelsin sanojen mukaan, oli kokoonpantu "kiireessä" ja oli hän sitä ehdottanut kommunistien liiton Parisin osaston hyväksyttäväksi. Jos ei saakaan olettaa, että hän sellä kohella periaatteellisia vastavälitteitä, joita hän tuskin olisi hyväksynyt, niin ei ainakaan mikään estä edellyttäjästä, että Engels vielä kerran, perusteellisen harkinnan jälkeen, tarkasti ja kauttaaltaan korjasi teoksen, kuten nähdään, muuttamatta sen perusluonnetta ja aineen järjestystä.

On vielä huomattava, että Engels, jo kaksi viikkoa ennen yllämainitun kirjeensä kirjoittamista, kullen hän ilmoitti Marxille 10 p:nä marraskuuta v. 1847, sai Kommunistisen Liiton parisilaisilta jäseniltä kehoituksen, Moses Hessin*) kirjoittaman ja Engelsin kaikin kohdin arvosteleman "uskonnustuksen" sijaan, esittäjä uuden, joka sitten olikin harkittavana kommunistisen piirin kokouksessa 8 päivää jälkepäin ja sitten lähetettiin Lontooseen. 24 p:nä marraskuuta v. 1847 kirjoitetun kirjeen alusta voidaan päätätä, että tällä välin tapahtui Marxin ja Engelsin välillä mielipiteitten vaihto, joka johti siihen, että ystävyykset päättivät yhdessä laatia uskonnustuksen ja julkaista sen yhteisenä teoksenaan.

Jo yksikin todiste tekijän henkilöstä olisi ollut riittävä tässä esitetyn teoksen julkaisemista varten. Tämä ei ole kuitenkaan ainoa syy. Sen julkaisemista vaativat puhtaasti periaatteellisetkin ajatukset. Tämä teos ei tietysti ole niin seikkaperäinen kuin "Kommunistinen Manifesti", se ei ole kirjoitettu yhtä selvällä klassillisella, lyhyen nasevalla kielellä. Mutta silkin on erikoisansionsa. Se kosketelee enemmän yksityiskohtia ja tähän nähden, sekä myöskin siitä syystä, että sen sisältö on laadittu kysymysten ja vastausten muotoon, tulee paljon ymmärrettävämmäksi sellaisellekin lukijalle, joka ei täydellisesti ole perehtynyt sosialistisen aatteiden maailmaan. Ja tästä huolimatta pysyy se kuitenkin yhtä paljon tieteellisesti ajateltuna. Täysin oikeutetusti voidaan sitä sanoa Kommunistisen Manifestin perusaatteiden kansanomaistumaksi, ja samalla on se tämän nerontuotteen arvokkaana täydennyksenä. Tulee vain viitata orjien, maa-

orjien ja nykyisten proletaarien eroavaisuuden määrittelyyn: kuva siitä, miten voidaan arvostella nykyaikaisista yhteiskuntaa, joutumatta taantumuksellisesti-romantilliseen entisyyden ylistelyyn. Kahdelta kannalta edelleen arvokas on se kohta, missä kuvataan yhteiskunnallisten suhteitten oletetun kehityksen mahdollisuuksia proletariaatin saavuttaman poliittisen herruuden alaisena — arvokas historiallisena todistuskappaleena Kommunistisen manifestin kirjoittajain aatteiden kehityksestä, arvokas myöskin siinä suhteessa, että siitä selviävät yksityiskohtaisemmin kuin Kommunistisesta Manifestista mainitun kysymyksen eri puolet. Mitä havainnollisimmin on tässä osotettu, että tämä kehitys voi tapahtua ainoastaan asteittain, että jokaista suurta askelta, jokaista toimenpiteitten ryhmää varten vaaditaan aikaa, saavuttaakseen mahdollisuuden syventää ja laajentaa niitä. Lopullisiin päämääriin vievien toimenpiteitten täydellinen toteuttaminen ja niiden vaikutuksen voima tien kullakin asteella riippuu yleisen kehityksen saavuttamasta tilasta; tämän kehityksen eri vaiheita voidaan kiirehtää, mutta ei niiden ylitse hypätä. Kysymys ei ole asiain muuttamisesta, vaan siitä, asiain mukana tulee ihmistenkin muuttua ja he muuttuvatkin. On selvää, että Marx ja Engels laskivat väliajan, mikä on välttämätön tälle kehitykselle, koko joukon lyhemmäksi, kuin se todellisuudessa osoittautui. Engels tämän itse tunnusti, ja todistukset siitä ovat niin eittämättömät, ettei maksa vaivaa tuhlata liioja sanoja tähän seikkaan nähden.

Mutta sivuuttaen tämän ja kääntyen tärkeämpään (teorian tieteellisen luonteen arviointia varten) kysymykseen Marxin ja Engelsin ennustuksista ja siitä, missä määrin ne toteutuivat kehityksen tosiasiallisessa kullussa, me saamme verrattain paljon suotuisamman kuvan. Tietysti ei ole puhe ulkonaisista, liikkeen poliittisista muodoista, vaan taloudellisista perusmuodoista ja suunnista. Tässä suhteessa osoittaa vertailu, että myöskin ne heidän opettamistaan menettelytavoista, joita he itse pitävät myöhemmin toteutettavina, ovat erinomaisessa sopusoinnussa toimenpiteitten kanssa.

Otamme, esimerkin vuoksi, tässä teoksessa mainitun "teollisuusarmeijan muodostaminen, eritoten maanvilje-

*) Moses Hess — n. s. "todellisen sosialismin" edustaja. Katso hänestä Kommunistisesta Manifestista. (Suom. huomautus.)

lystä varten". Ensi silmäyksellä se näyttää oudolta. Ja kuitenkin me varsinkin Saksassa huomaamme sen seikan, että eräinä vuodenaikoina kokonaiset työläsarmit käyvät maanvilj.-työhön ja sen siviililille, osaksi ulkomailta, osaksi kaupungelta, hajaantuakseen taas "ottelun" jälkeen eri suunnille. Mitä erilaatuisimmat porvariilliset reformaattorit vaativat tätä nykyä valtiota muodostamaan maanviljelystaloudellisia työläissiirtoloita. Useimmissa tapauksissa on se yhdistynyt taantumuksellisiin pyrkimyksiin ja sen päämääränä on uuden maaorjajamaisen riippuvaisuuden luominen. Mutta mikäli kysymys on itse tuotannon vaatimuksista, tämä tarve tulee olemaan myöskin silloin, kun työväenluokka saavuttaa poliittisen herruuden tai johtavan vaikutuksen valtiossa.

Mahdottomaksi täytyy tulla ja tulevatkin ainoastaan ne muodot, joissa sitä nyt pyritään toteuttamaan. Mainitun tarkoituksen mukaiset toimenpiteet voivat tulla ja luultavasti tulevatkin sitä välttämättömimmiksi, mitä enemmän elintarpeiden tuonti valtameren takaa jää jälkeensä kasvavista tarpeista — mahdollisuus, joka meidän on otettava huomioon.

Suurteollisuuden kehityksen aiheuttaman väestön kerääntymisen suurkaupunkeihin täytyy tehdä välttämättömäksi — kehityksen vissillä asteella — päinvastainen liike, jonka selviää oireita me huomaamme jo nykykaan. Mutta siellä, missä työväenluokka saa johtavan aseman, tämä päinvastainen liike ei voi saada eikä saakaan tuottoa, joka uudestaan vetää maalle. Sillä kylien entiset asukkaat eli, oikeammin, heidän jälkeläisensä ovat tällä välillä tulleet aivan toisiksi ihmisiksi, aivan uusine aineellisine ja henkisine tarpeineen, joita vanha maa-seutu ei kykene tyydyttämään.

Mitä tulee esitetyin teoksen julkaisemistyöhön, niin on siitä huomattava seuraavaa:

Teoksen nimenä on se, mikä oli merkitty Engelsin käsikirjoituksen otsakkeeksi. Alaotsake on julkaisijan työtä. Käsikirjoituksessa on kolme kirjoittamatta jätettyä kohtaa: kysymyksen 9 alla on vastauksen paikka jäänyt täyttämättä, 22:n ja 23:n kysymyksen alla, kuten jo on huomautettu, on vastauksen sijalla sana: "jää". Koska tämä teos ei ole alnoastaan historiallinen todistuskappale,

vaan julaistaan myös propagandatar-koituksessa, niin katsoin minä välttämättömäksi täyttää nuo aukot voimieni ja tietojeni mukaan niin ajatellen, kuin minun katsantokantani mukaan sitä tehdessään olisi ajatellut Engels itse. Siinä missä oli mahdollista, vaihdoin täydennykset otteisiin Kommunistisesta Manifestista ja siten annoin sanavuoron itse Engelsille ja Marxille. Muuten minä olen koettanut pysytellä mahdollisimman lähellä niitä ajatuksia, joita Marx ja Engels näitä kysymyksiä selvittelevissä teoksissaan ovat lausuneet. Paitai tätä täydennystyötä, on minun tullut suorittaa toinenkin työ. — Teos kuuluu siihen ajankohtaan, jolloin Engels ja Marx talousteorian eri kysymyksistä lausuiivat mielipiteitä, joihin he myöhemmin ovat tehneet muutoksia. Nisissä kohdin, missä sellaisia mielipiteitä oli lauseta voilla, katsoin minä tarpeelliseksi reunamuistutuksilla osoittaa sen kannan, jonka Marx ja Engels myöhemmin omaksuivat vastaavista kysymyksistä niiden tutkimusten nojalla, joita Marx esitti "Pääomassa". Minä luulen, että näin tehden toimin Engelsin hengen mukaisesti, — hänen alkulauseensa, jonka hän oli kirjoittanut Marxin julkaisuun "Palkkatyö ja pääoma", oli minulla johtavana lan- kana. Minä en luonnollisesti ole rohjennut muuttaa mitään itse sanamuodossa, kuten teki Engels, Marxin kir- joihin nähden, vaikkapa mitä suu- rimmalla varovaisuudella.

On selvää, etten minä myöskään voi mennä tekemään tässä mitään arvos- televia huomautuksia teoksen yksi- tyiskohdista.

Mutta rajoittua ainoastaan vaikenemiseen mainituista kohdista — olisi merkinyt samaa, kuin olla toimimatta sen miehen hengen mukaisesti, jos- sa yhdistyi voimakas tahto, suuret lahjat, ankara tieteellisyys ja järjen terävyys propagandalliseen yleistajui- suuteen, mikä niin loistavasti on il- mennyt tässäkin teoksessa.

Ed. Bernstein.

Kommunismia periaatteet.

1 kysymys: Mitä on kommunismi?

Vastaus. Kommunismi on oppi proletariaatin vapautumisen ehdoista.

2 kysymys: Mikä on proletariaatti?

Vastaus. Proletariaatti on se yhteiskunnan luokka, joka elää yksinomaan työnsä myymisellä, eikä min- käänlaisen pääoman tulolla; prole-

tariaatti on se luokka, jonka onni ja onnettomuus, elämä ja kuolema, koko olemassaolo riippuu työn kysynnästä, s. o. liike-elämän seisahduksen ja vilkastumisen vaihteista, hurjan kilpailun heilahduksista.

Proletariaatti eli proletarien luokka, sanalla sanoen, on yhdeksännen-toista vuosisadan (ja nykyisen ajan) työväenluokka.

3 kysymys: Siis proletareja ei ole aina ollut olemassa?

Vastaus. Eikäyhiä ja työtätekeviä luokkia on aina ollut olemassa; suurimmaksi osaksi työtätekevät luokat ovat myöskin olleet köyhiä. Mutta sellaisia köyhiä, sellaisia työmiehiä, jotka olisivat eläneet sanotuissa olosuhteissa, ei aikaisemmin ole ollut, siis, proletareja ei aina ole ollut olemassa, aivan samoin kuin aina ei ole ollut vapaata ja säännötöntä kilpailua.

4 kysymys: Miten on proletariaatti syntynyt?

Vastaus. Proletariaatti syntyi teollisuuden ja vallankumouksen johdosta, joka tapahtui viime vuosisadan (18:n) toisella puoliskolla Englannissa ja toistui jälkeensä maailman kaikissa sivistysmaissa. Tämän teollisuuden vallankumouksen aiheutti höyrykoneen, erilaisten kehuurukoneiden, koneellisten kangaspuiden ja muiden muiden mekaanisten laitteitten keksiminen. Nämä koneet, jotka maksoivat sangan paljon ja joita sen vuoksi saattoivat ostaa ainoastaan suurenkapitalistit, muuttivat koko entisen tuotantotavan ja syrjäyttivät entiset työmiehet, koska koneet alkoivat valmistaa parempia ja halvempia tavaroita, kuin työmiehet puutteellisine rukkeineen ja kangaspulneen. Nämä koneet jättivät teollisuuden kokonaan kapitalistien käsiin ja tekivät työmiesten pikkumuomaisuuden täysin arvottomaksi (työaseet, kangaspuut j. n. e.) niin että pian kapitalistit saivat käsiinsä kaiken ja jättivät työmiehet putipuhtuiksi. Lisäksi otettiin käytäntöön kankaan valmistuksessa tehdassysteemi. Heti kun oli annettu sysäys koneitten tehdassysteemin käytäntöönottamiselle, niin alettiin tätä järjestelmää nopeasti soveluttaa kaikilla muillakin teollisuuden aloilla, kirja- ja kivipainoissa, savenvalajan työssä ja metallien jalostusteollisuudessa. Työ alkoi yhä enemmän ja enemmän jakaantua eri työmiesten kesken, niin että työmies joka ennen oli suorittanut koko työn alkoi tehdä

ainoastaan sen osan. Tämä työnjako teki mahdolliseksi sen, että tuotteita alettiin saada nopeammin ja halvemmalla. Se johti yksityisen työmiehen toiminnan toistamaan kaikkien yksinkertaisimpia, mekaanisia liikkeitä, jotka suoritettiin koneen avulla ei ainoastaan yhtä hyvin, vaan vieläpä paremminkin kuin ennen. Sillä tavoin kaikki teollisuusalat, yksi toisensa jälkeen, joutuivat höyryvoiman, koneiden ja tehdassysteimin herruuden alaisiksi, aivan samoin kuin keuruu- ja kutomatyökin. Samalla ne kokonaisuudessaan joutuivat suurkapitalistien käsiin, ja työmiehet menettivät viimeisenkin itsenäisyytensä jäännöksen. Kaikkialla joutui, paitsi tehdasmaista käsiteollisuutta (manufaktuuri), myöskin käsityö, tehdasjärjestelmän alaiseksi, sillä suurkapitalistit käyttiään perustamaan suurenverstaaita, joissa kustannukset tulivat paljon pienemmäksi ja käytettiin työnjakoa, alkoivat yhä enemmän ja enemmän syrjäyttää pikkumestareita.

Siten me tulimme siihen, että sivistysmaissa melkein kaikilla työaloilla otettiin käytäntöön tehdasjärjestelmä ja kaikkialla työaloilla suurteollisuus syrjäytti käsityön ja tehdasmaisen käsiteollisuuden.

Tämän vuoksi entinen keskiluokka, varsinkin pikkumestareit, yhä enemmän hävisi, työmiesten entinen asema täydelleen muuttui ja syntyi kaksi uutta luokkaa, jotka kaikkialla hävittivät kaikki muut luokat.

I. Suurenkapitalistien luokka, jotka tätä nykyä kaikissa sivistysmaissa ovat kaikkien elämälle välttämättömiä raaka-aineiden, työvälineiden, koneiden ja tehtaitten omistajina. Tämä luokka on porvari eli porvaristo.

II. Mitä on omistamattomien luokka, jotka ovat pakotetut myymään työnsä porvaristolle, saadakseen siitä olemassaoloon varten välttämättömiä tarpeita. Tätä luokkaa sanotaan proletarien luokaksi eli proletariaatiksi.

5 kysymys: Missä olosuhteissa tapahtuu tämä proletarien työn myynti porvaristolle?

Vastaus. Työ on tavaraa, kuten mikä muu tahansa, ja sen hinta määräytyy aivan samojen lakien mukaan kuin kaiken muunkin tavarana. Tavarana hinta suurteollisuuden eli vapaan kilpailun vallitessa — jotka, kuten tulemme näkemään, ovat yksi ja sama — keskimäärin on aina suhteel-

linen tämän tavarain tuotantokustannuksien kanssa.

Siis, työn*) hinta on suhteellinen työn tuotantokustannuksien kanssa. Mutta työn tuotantokustannukset ovat se elämän tarpeitten määrä, mikä on välttämätön työmiehen pysymiseksi työkykyisenä ja että työväenluokka voisi elää. Työmies siis ei saa työstään sen enempää, kuin tätä tarkoitusta varten on välttämätöntä. Työn hinta eli työpalkka on pienin määrä, minimi siltä, mitä on välttämätön elämisen**) ylläpitoon. Koska kaup-

pa käy väliin huonommin, väliin paremmin, niin hän saa milloin enemmän, milloin vähemmän, aivan niin kuin tehtailija saa tavarastaan enemmän tai vähemmän. Mutta aivan samoin kuin tehtailija sekä huonojen että hyvien aikojen keskimääränä saa tavarastaan yhtä paljon kuin tuotantokustannukset tekevät, samoin myöskin työmies saa juuri tämän pienemmän määrän. Tätä työpalkan taloudellista lakia toteutetaan sitä ankaremmin, mitä enemmän kaikki työnnhaarat joutuvat suurteollisuuden vaikutuksen alaisiksi.

6 kysymys: Mitä työväen luokkia oli olemassa ennen teollisuuden vallankumousta?

Vastaus. Työtekeviä luokkia oli olemassa yhteiskunnallisen kehityksen eri asteilla erilaisissa olosuhteissa ja ne suhtautuivat eri tavoin omistajiin ja hallitseviin luokkiin. Muinaisuudessa työtekevät olivat yksityisomistajain orjia, sellaisia, millaisiksi he ovat jääneet vielä tähän asti (s. o. v:teen 1847) useissa kehittymättömissä maissa, nimenomaan Amerikan eteläosassa. Keski-aikana he olivat maanomistaja-aateliston maajoukkoja, jollaisia he ovat vieläkin Itävallassa, Puolassa ja Venäjällä (v. 1847). Keskiajalla ja aina teollisuuden vallankumoukseen asti oli sitäpaitsi kaupungissa käsityöläiskisälliä, jotka tekivät työtä pikkuporvarillisten mestarien palveluksessa, näiden lisäksi tulivat tehdasmaisen käsiteollisuuden, manufaktuurin, kehittyessä vielä tehdaskäsiteollisuustyöläiset, jotka olivat jo suurempien kapitalistien työssä.

(Jatk.)

*) "Työ" käytetään tässä "työvoiman" sijasta ja tarkoittaa kykyä käyttää määrättyjä tehtäviä kulutustarpeitten tuotannossa. Käytellä tuotantoon sovellettua koneistoa tai suorittaa muita talouselämän edellyttämiä töitä. Tämän voiman tai kyvyn myy työmies, määrääjäksi tai kappaleittain, jolloin näyttää kuin se maksettaisiin hänelle palkkana tuotteen olemoidun työn tai palveluksen arvosta. Tosiasiallisesti maksetaan hänelle, kuten Marx on "Pääomassa" osoittanut, vain käytetty työvoima. Niin on ymmärrettävä tässä kirjassa puhe "työn myymisestä", työn hinnasta" j. n. e., joka puhetapa on varsin yleinen ja valtielä talousopissa, kunnes Marx "Pääomassa" osoitti, että se on olosuhteiden ristiriitainen ilmaisu, ja selvitti tutkimuksensa kautta tämän ristiriidan, johon "kansanomainen" lausetapa oli johtanut, sekä paljasti "lisäarvon salaisuuden". Niin aikaa kuin ylläoleva on kirjoitettu, käytti Marxin vielä vanhaa sanontatapaa.

Julkaisija.

**) Tämän katsantokannan, jonka mukaan työmies saa työpalkkana pienemmän määrän siltä, mikä hänelle on välttämätön elämisenä ylläpitoon, on Marx oikassut "Pääomassa". Työmiehen olemassaolon tarpeellisen kuuluvat myöskin maan sivistystasoa vastaavat keinot niiden tarpeiden tyydyttämiseen, jotka eivät kuulu välttämättä ruokatarpeisiin. Jos työmiehen työpalkka alennetaan sellaiselle tasolle, ettei se voi tyydyttää näitä tarpeita ja tuottaa ainoastaan kaikkein välttämättömmään hänen elämisenä ylläpitoa varten, niin silloin maksetaan hänen työvoimastaan ala-arvoisen hinta, sillä tässä tapauksessa se ei voi säilyä ja kehittyä mitenkään, vaan "säilyy ja kehittyy rampana" (K. Marx). Kapitalistien talouden, joka perustuu vapaan kilpailun periaatteeseen, pyrkimyksenä on alluusesti alentaa työpalkka tälle alimmalle tasolle, aivan samoin kuin se pyrkii alentamaan kaikkien tavarain hinnan alemmaksi niiden arvoa. Mutta tähän työpalkan pienimpään määrään alentamiskykyiseen vaikuttavat toisetkin tekijät, muunmuassa työmiesten elinvaatimukset, jotka

määrää asiantomaisen maan sivistystaso ja muut seikat, joiden vallitessa syntyi ja kehittyi työväenluokka. "Vastoin muiden tavarain hintojen määräämistä", kirjoittaa Marx "Pääomassa", sisältää työvoiman arvonmääräytyksen osaa historiallinen ja moraalinen tekijäkin". (Pääoma" I, kohta 4, alakohta 3. "Työvoiman osto ja myynti").
Julkaisija.